

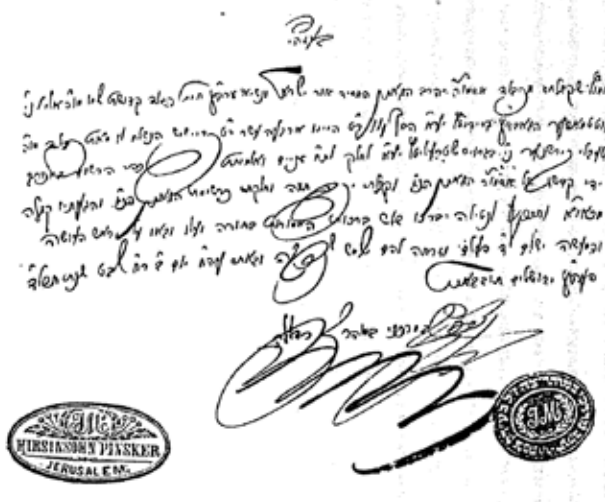
הרב ישע בעזקם חדש

תפיסת עולמו של הרב חיים הירשנזון, אומץ לבו ומידת האמת שלו
הובילו אותו למחזות רחוקים – גם בפסיקתו ההלכתית וגם בתולדות חייו.
הרב הגאון שאימץ לחיקו את הציונות ואת המודרנה
בארץ ישראל סיים את חייו בארצות הברית והותיר
אחריו כתבים המרתקים רבים עד היום
אלי גורפינקל

הרב אליהו גוטמכר (1796-1874), תלמיד חכם גדול ומיסטיקן בעל מחשבה מקורית, היה ידידו של הרב צבי הירש קלישר ומראשוני הקוראים להתיישב בארץ ישראל ולעסוק בחקלאות. בהתאם לחזון זה קנה הרב גוטמכר חצר בירושלים ובה הוקמה הישיבה של הרב יעקב מרדכי הירשנזון. הרב גוטמכר ומכתב התורה שקיבל מהרב יעקב מרדכי על תמיכתו בישיבה

כל התמונות נכתבו באדיבות הוצאת הספרים ראובן מס, www.rubinmass.co.il, אלא אם צוין אחרת

תחתיו. אדלרבלום מספרת על יחסי הקרבה ההדוקים בין סבה ואביה לבין מנהיגים רוחניים מהשורה הראשונה, על קשריהם החמים עם קבוצות יהודיות שונות – חסידים, מזרחים ואנשי המושבות – ועל יחסי השכנות ההדוקים עם הערבים. הרב חיים הירשנזון נולד ב"ב באלול תרי"ז (1857) בצפת והיה בן תשע כשמשפחתו עברה לירושלים. הוא קיבל חינוך מסורתי, הגה בתורה והגיע לידענות מופלאה במקצועות תורניים רבים. כמקובל בסביבתו באותה תקופה הוא נישא בגיל 18 לחוה קרליץ, בת של אחד מראשי המוסדות המפורסמים 'עץ חיים'. לאחר פטירת אביו המשיך הרב הירשנזון את מפעלו הרוחני והחברתי. הוא הרבה להתכתב עם רבני דורו, ובהם הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל והרב ברוך אפשטיין, שהכירו בחכמתו ופנו אליו בתוארי כבוד מופלגים.

תלמיד חכם עצום עם תפיסת עולם שהקדימה את זמנה. הרב הירשנזון

בשלהי המאה ה-19 הסתובבו בירושלים אישים מרתקים רבים. אחד מהם היה הרב חיים הירשנזון, תלמיד חכם עצום שגדל והתחנך בחברה הפרושית ביישוב הישן ולמרות זאת היה ער וקשוב למציאות המשתנה והגיב לה בשורת עיונים הלכתיים ותאולוגיים שהקדימו הרבה את זמנו. מי היה הרב הירשנזון, מה הייתה תפיסת עולמו הייחודית ומדוע סיים את חייו בארצות הברית, רחוק מכל מרכז יהודי משמעותי?

שורשים צפתיים

אביו של הרב הירשנזון, הרב יעקב מרדכי (1821-1889) – תלמיד חכם שכינה ברבנות בקהילות אחדות במזרח אירופה – עלה עם משפחתו לארץ ישראל בעקבות גלי העלייה שעוררו תלמידי הגר"א והיה קשור בכל נימי נפשו לרעיון שיבת ציון. המשפחה התיישבה בצפת והאב קומם מחדש את הקהילה הפרושית שנפגעה קשות ברעידת האדמה הגדולה שהתרחשה ב-1837 בעיקר בגליל ונהרגו בה אלפים. האסון פגע במיוחד בצפת, ובעקבותיו עזבו משפחות רבות את העיר ועברו לירושלים.

ב-1866, על רקע מתחים הקשורים בחלוקת כספי התרומות מחו"ל, עברה המשפחה לירושלים, והרב יעקב מרדכי פתח בה את ישיבת 'סוכת שלום'. הישיבה נתמכה על ידי הרב אליהו גוטמכר (1796-1874), רבה של גריידיץ וממבשרי הציונות שהיה גם קרוב משפחתו. ב-1870 שונה שם הישיבה ל'שנות אליהו', על שם פטרונו הרב גוטמכר. לצד מרכז תורני עיוני הפכה הישיבה מוקד לדיונים בשאלות לאומיות ובענייני השעה. הרב יעקב מרדכי חלם על הקמת בית מדרש עליון לתורה ולחכמה שיוכתרו בו רבנים בתארים אקדמיים. לשם הפצת חיבוריו התורניים ורעיונותיו הלאומיים הוא הקים בחצר בית המדרש בית דפוס שמילא תפקיד חשוב בהפצת רעיונות אלה.

נימה (נחמה) אדלרבלום, בתו של הרב חיים הירשנזון ולימים סופרת ועסקנית ציבור, סיפרה על ההווי שאליו נחשפה בחצר הישיבה שהקים סבה בעיר העתיקה, סמוך למקום המקדש. בלשון קולחת, רוויה בחן של סיפורי ילדות, חשפה אדלרבלום אורח חיים יהודי שורשי, רווי 'חשבונות של מצווה' וציפייה לביאת המשיח ולבניין המקדש. היא תיארה כיצד תבעו הילדים מהרב שמואל סלנט – רבה של עדת האשכנזים בעיר – שבית הדין הירושלמי יסייע לעשרת השבטים לחזור לארצם; איך שלחו על דעת עצמם שקיקי עפר ליהודים בחוץ לארץ והמליצו להם לעלות ולהתגורר בביתם בירושלים; וכיצד הקימו קופה בתקווה לאסוף כסף כדי לרכוש מהערבים את מקום מסגד כיפת הסלע ולהקים את בית המקדש

יום ציוני

במקביל לעיסוקו התורני שלח הרב הירשנזון את ידו גם במיזמים חלוציים ועסקיים כמו קניית קרקעות ומפעלי בנייה בירושלים. הוא הגדיל לעשות כאשר תמך ביוזמות שהיו שנויות במחלוקת בקרב היישוב הישן, ובהן פעילותו של אליעזר בן יהודה לחידוש השפה העברית. העיתון 'הצבי' שנוסד על ידי בן יהודה נדפס בבית הדפוס של משפחת הירשנזון על סמך הרישיון שקיבל אחיו הבכור יצחק. הרב הירשנזון ייסד יחד עם הרב יעקב מאיר (1856-1939) – שהיה לימים הראשון לציון הראשון ושימש ברבנות הראשית לארץ ישראל במקביל לרב קוק – את חברת 'שפה ברורה' שעסקה בהפצת לימוד השפה העברית. כחלק מחיבתו לשפה הדיך הרב הירשנזון את בני ביתו לדבר עברית בלבד. מאוחר יותר צורף גם אליעזר בן יהודה לחברת 'שפה ברורה' ואף התפרסם בשל ניסיונו להנהיג בביתו דיבור בעברית בלבד. הרב הירשנזון היה שותף ליוזמות שעודדו את צעירי ירושלים לעסוק במסחר ונמנה בין מורי בית הספר 'למל' שהוקם ברובע המוסלמי ושילב מתודות הוראה ודידקטיקה מודרניות.

יוזמותיו הציבוריות ופירושים תורניים בסוגיות הלכה והגות שהעלה על הכתב עוררו את רוגזם של קנאי ירושלים, ובי"א בתמוז תרמ"ז (1887) הוטל עליו חרם ליד הכותל המערבי. מאבקיו הציבוריים, ולפי עדות בתו גם רצונו להקנות לילדיו חינוך כללי וליצור שכבת משכילים הקשורים לתורה בכל נימי נפשם, היו בין הגורמים לכך שנאלץ לעזוב את ארץ ישראל בשנת תרנ"ו (1896) ולחפש את מטה לחמו במדינות שונות בנכר. הוא ישב כשמונה שנים באיסטנבול, הקים שם בית ספר דובר עברית ולמען מטרה זו אף חיבר ספרי לימוד בעברית. בשלהי תקופה זו כיהן כראש בית מדרש לרבנים שהקים ארגון כ"ח בעיר ואף נשלח כנציג איסטנבול לקונגרס הציוני בבזל. בראשית שנת תרס"ד (1903) עזב את איסטנבול והיגר לארצות הברית, שם כיהן עשרות שנים כרב של הובוקן שבניו ג'רזי, עד לפטירתו בי"ז באלול תרצ"ה (1935). בארצות הברית נמנע הרב הירשנזון מלקבל רבנות של עיר גדולה יותר ובחר בחיי דחק כדי שיוכל להמשיך לעסוק בתורה בשלווה. למרות זאת הוא המשיך לעסוק בצורכי ציבור בדרכים שונות, היה מראשוני תנועת המזרחי בארצות הברית ועמד בראש ועד החינוך של אגודת הרבנים.

הלכה למדינה יהודית

אולם עיקר מפעלו היה ספרותי. הרב הירשנזון יצר קובץ חיבורים עצום בתחומי יהדות שונים: פרשנות למקרא, לתלמוד, לפירושי רש"י ועוד; חיבורים פילוסופיים וקבליים; ספרי מבוא לתורה שבעל פה;

חצר הירשנזון, שבמרכזה בור מים וסביבה בחי מגורים אחדים, הייתה חצר יהודית טיפוסית בעיר העתיקה. המדרגות המוליכות למקום שבו הייתה החצר בעיר העתיקה של היום

שרה ביילה, אמו של הרב חיים הירשנזון

הראשון לציון הראשון, הרב יעקב מאיר (1856-1939), יליד ירושלים, היה פוסק הלכה, מקובל ועסקן ציבור. בצעירותו היה שד"ר לקהילות אחדות במזרח, בעיקר בבוכר, והייתה לו השפעה ניכרת על העלייה הגדולה מבוכרה שהחלה בתרמ"ט. לאחר ששימש רבה הספרדי של ירושלים מונה לרבה של סלוניקי, ובתקופת מלחמת העולם הראשונה הקים גדוד של יהודים יווניים שנלחם נגד התורכים

**יוזמותיו
הציבוריות
ופירושים תורניים
בסוגיות הלכה
והגות שהעלה על
הכתב עזרו את
רוגזם של
קנאי ירושלים,
ובי"א בתמוז
תרמ"ז (1887)
הוטל עליו
חרם ליד
הכותל
המערבי**

הוכרעו, ובהם צורת המשטר הראויה; כניסה למקום המקדש; חידוש הקרבת הקרבנות; חידוש סמיכת הדיינים; חברותם של מחללי שבת בתנועת המזרחי בארצות הברית – הוא קיווה כי בארץ ישראל שאלה זו לא תתעורר כלל; מעמד האישה ובכלל זה לימוד תורה לנשים ומינוי נשים לתפקידים ציבוריים; זכות השביתה ויחסי עובד מעביד; ניתוחי מתים; היחס לנכרי ועוד.

מהשטעטל לאמריקה

התחום השני שבו התמקד הרב הירשנזון היה ההגירה ההמונית של יהודי מזרח אירופה מהשטעטל הסגור לאמריקה הליברלית, תהליך אשר אליו נחשף בהגיעו לארצות הברית ואופיין בויתור על מרכיבי הזהות היהודיים. מלבד תשובות העוסקות בנושא בספר 'מלכי בקדש' הוא כתב חיבור נוסף בן למעלה מ-400 עמודים – 'הלכות עולם' – שנותר עד כה בכתב יד. חיבור זה עוסק גם בשאלות עיוניות מורכבות שנדונו בכל הדורות, אך בעיקר בשאלות שנבעו ממצבם החברתי והרוחני של יהודי ארצות הברית בתחילת המאה, ובהן היחס למתגלחים בתער; היחס למחללי שבת מחמת דוחק הפרנסה; תוקפה של מכירת חמץ לגוי כאשר התברר שהמוכר ממשיך למכור את החמץ לציבור בפסח; שחיטה על ידי יהודים שלא מקיימים מצוות ברמה זו או אחרת; שאלות שהתעוררו בעקבות נישואין אזרחיים ונישואי תערובת; גיור גויה הנשואה ליהודי בנישואין אזרחיים; הצלת גויים בשבת; וכשרותם של אתרוגים מורכבים (ראו מסגרת).

ספרי הוראה ולימוד וכתבים הלכתיים. חומר עצום זה מתפרסם על כרכים רבים, אך לדאבון הלב אינו מוכר דיו: רוב החיבורים התפרסמו לפני שנים רבות וכיום הם יקרי המציאות, ומהם שנותרו עדיין בכתבי יד. בין חיבוריו בולטת יצירתו ההלכתית. הרב הירשנזון עסק בכל תחומי ההלכה, אך התמקד בעיקר בשתי תמורות מרכזיות שהתחוללו בעולם היהודי ובהווי הרוחני של היהודים בתקופתו. התחום הראשון היה תקומת ישראל בארצו, תהליך שהיה מחובר אליו בכל נימי נפשו עוד מימי שבתו בירושלים. מיד לאחר הצהרת בלפור עמד הרב הירשנזון על המשמעות הרוחנית של ההתקדמות המדינית לקראת בית לאומי לעם היהודי והחל לבחון את השאלות ההלכתיות שמציאות כזו עתידה לעורר. הוא הדגיש כי התעלמות הרבנים מ'זרם החיים' עוררה את הכפירה וגרמה לריבוים של 'בולשביקין ברוסיה', 'ריפורמין באירופא', ו'בורים מחללי שבת באמעריקא' ('מלכי בקדש' חלק ד', עמ' 230), ועל כן תבע מרבני הדור לעסוק בשאלות שמעוררת הקמתה של מדינה יהודית מודרנית.

הרב הירשנזון זיהה את הצורך בהתמודדות עם בעיות השעה וכתב חיבור רחב היקף – שו"ת בן שישא כרכים בשם 'מלכי בקדש' – בתחום זה. החיבור, שהולך ונדפס בשנים האחרונות מחדש, עוסק בשאלות שזכו בחלקן לפתרון הלכתי מקובל, כמו הקמת בית דין גבוה לערעורים או הענקת זכות לנשים להשתתף בבחירות. נושאים אחרים שבהם עסק עדיין לא

וחושבים עצמם ליודעי כל, מתרגל העם הזה על ידם לדון מקופיא על כל, וכבר כהה מוחם אשר אינם יכולים להעמיק דבר ולעמוד על יסודו (שם), דף 198).

הרב הירשנזון התמודד עם הירידה הרוחנית ברגישות רבה, בידענות הלכתית, באומץ ובכישרון, ובחן כל שאלה מחדש ללא משוא פנים. במקרים רבים הוביל אותו העיון למסקנה כי ניתן להקל לכתחילה, אך במקרים אחרים הוא הדגיש כי הנורמה שהשתרשה בקרב צאן מרעיתו אינה אידאלית ומטרתו היא רק לבחון האם יש לה מקום בשעת הדחק או שמא מדובר בהתנהגות שהיא מחוץ לגבולות ההלכה. הוא סבר כי כמנהיג ציבור חובתו אינה לשנות את שאין ביכולתו לשנות אלא להצביע על שורת הדין, גם אם היא דחוקה:

נאה מאוד לדרוש לעם את אשר צריך להיות, אך לא צריכים לשכוח מלהתבונן וליידע את העם את אשר הוא ואת אשר אפשר לו להיות (שם), דף 32).

הוא חשב כי מציאת היתר הלכתי דחוק תסייע לחוטאים לראות עצמם חלק ממסורת ההלכה ולהישאר בתוך המחנה, בעוד הרחבת האיסור תגרום לציבור "לבעוט גם בדברים אשר הם באמת על פי תורת ישראל" (ספר מלכי בקודש' חלק ב', מהדורת דוד זוהר, עמ' 81). בהתאם לגישה זו ראה הרב הירשנזון את הפתרון של הפרדת הקהילות מבית מדרשו של רש"ר הירש כאסון לאומי. הוא עשה מאמצים עיוניים לכלול תחת כנפי היהדות גם כאלה שהתרחקו ממנה.

מסקנתו ההלכתית נבעה תמיד מעיון רחב ומעמיק ששילב בין הדרך הרבנית הקלסית של עיון וניתוח לבין התבססות על כלים מהמחקר המודרני, כמו למשל בחינה מחודשת של גרסאות שעמדו לפני הפוסקים הראשונים. הוא היה חריג גם ביחסו לדברי פוסקים שקדמו לו, וטען כי גם גדולי עולם אלה עשויים היו לטעות. כשהוא דן בשאלה מדוע הרמב"ם השמיט ממניין המצוות את מצוות יישוב ארץ ישראל כתב הרב הירשנזון בפשטות:

שכח הרמב"ם ז"ל למנותה מטעם טעות ושכחה אשר כל בשר ודם עלול לה (שם, חלק א', עמ' 157).

כאשר נדמה היה לו שפסק הלכתי כלשהו מבוסס על קביעה עובדתית שגויה הוא לא נרתע מדחייתו. לדעתו, אחד מעקרונות ההלכה הוא הסברה הישרה, והתורה "לא מחייבת אותנו לעולם לעשות דבר נגד הדעת והתבונה" (שם, עמ' 36).

בכתביו של הרב הירשנזון מתוארים בני דורו כמי שרחוקים מקיום אורח חיים יהודי מלא, והוא מרבה להתאונן על כך. לעתים תיאוריו על הבורות ועל הזלזול בחוקי היהדות מכמירים וקורעי לב:

ובניהם ובנותיהם יחקו את אבותיהם ויגדלו ללא תורה וללא דת ויתערבו גם בגוים בעבדם יחד בבית המלאכה ויראו בני עם אלקים את בנות האדם ויקחו להם נשים מכל אשר בוחרים לנפשם (הלכות עולם, דף 297 בכתב היד).

למרות הכל סבר הרב הירשנזון כי אין להרחיק יהודים אלה כיוון שאינם כופרים להכעיס אלא חוטאים בשל "קלות הלב". הוא תלה בתקשורת ההמונים את היחס המזלזל ברבנים ובהוראותיהם:

על ידי קריאת העיתונים הפופולעריים החופשים בדעותיהם ושולחים לשונים [=לשוונות] בכל דבר

הרב חיים הירשנזון וחנה קרליץ
ביום אירוסיהם

**בארצות הברית
נמנע הרב
הירשנזון
מלקבל רבנות
של עיר גדולה
יותר ובחר
בחי' החק כדי
שיוכל להמשיך
לעסוק
בתורה
בשלווה**

האתרוג הזה כשר?

האם מותר ליטול בסוכות אתרוג שגדל על עץ מורכב? דיונו של הרב הירשנזון בסוגיה חושף את דרכו הייחודית והאמיצה בפסיקת ההלכה

חקלאי ארץ ישראל היו צריכים להתמודד, לבד מהתחרות עם ייבוא אתרוגים מחו"ל, גם עם הפולמוס ההלכתי באשר לכשרות האתרוגים שלהם. בעקבות הפולמוס, ובעידודו של הרב קוק, ניסעו בארץ פרדסים חדשים של אתרוגים לא מורכבים. חלוצים מאנשי העלייה השנייה אורזים אתרוגים בעין גנים באדיבות נדב מן, ביתמונה

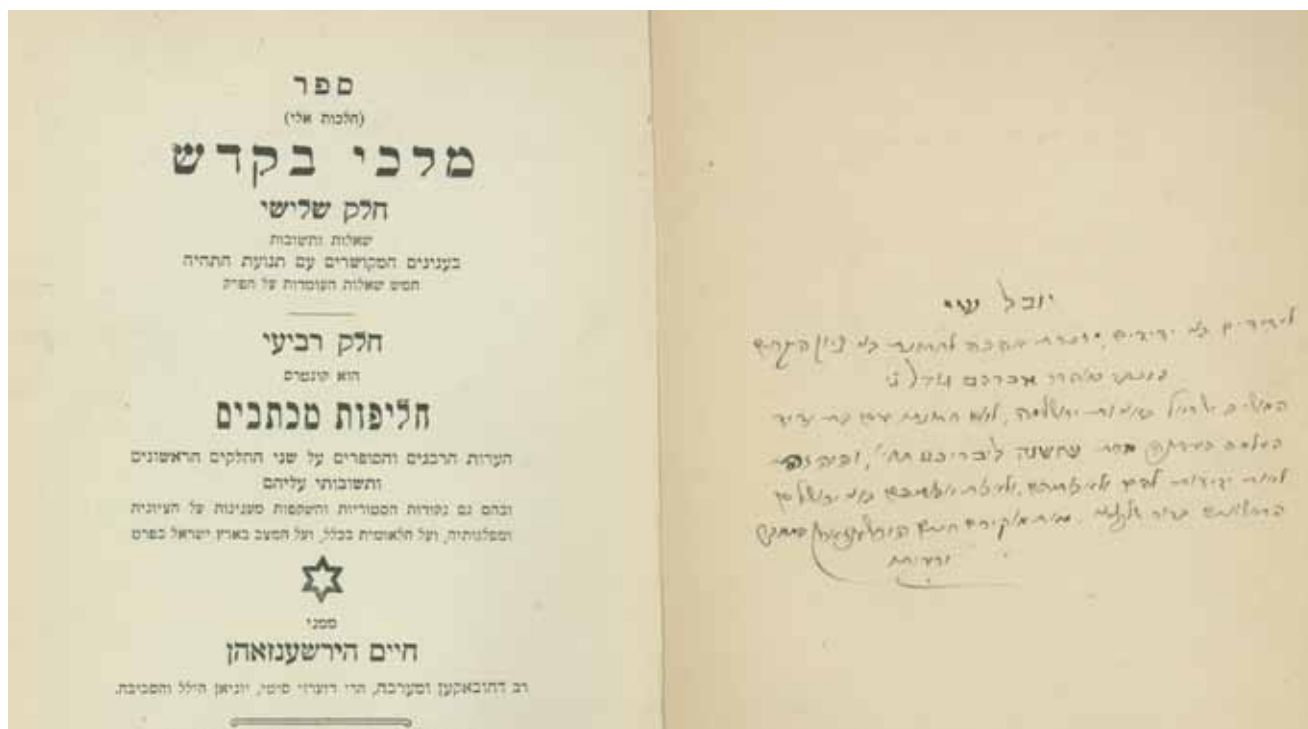
... זה מוציא לעז על זה וזה על זה ... לשפוך דמנו כמים בהכסף אשר לוקחים אצלנו עבור האתרוגים ... ודברים כאלה מחללים שם ישראל ועושים לדברי תורה פלסטר ('הלכות עולם', דפים 408-409).

הוא סקר את הסוגיה ממקורותיה, חלק על הפוסקים שפסלו אתרוג מורכב ואף על אלה שהתירוהו רק בשעת הדחק. לדעתו יש להתיר לכתחילה ליטול אתרוגים מורכבים. הרב הירשנזון אף התפלמס עם הרב קוק בסוגיה זו, והדיון חושף את הבדלי הפסיקה בין שני האישים. הרב קוק פסל אתרוגים מורכבים, כתב חיבור שלם כדי להוכיח את טענתו ואף הקדיש מאמצים ארגוניים כדי שיינטעו בארץ פרדסי אתרוגים לא מורכבים; ואילו הרב הירשנזון דחה את טיעוניו של הרב קוק וסבר כי בירור עובדתי עשוי להשפיע על פסיקת ההלכה. לטענתו הרב קוק לא הבין את ההשפעה הבוטנית שיש להרכבה על הפרות. בנוסף טען כי אין לפסול את אתרוגי ארץ ישראל המורכבים משום מצוות יישוב ארץ ישראל. ממקורות שנכתבו באותה תקופה עולה כי אישים שונים פנו אל הרב קוק בבקשה שיפעל למצוא היתר דוגמת היתר המכירה כדי למנוע עקירת פרדסים שניטעו בארץ ישראל, אך בשונה מהרב הירשנזון הרב קוק לא התחשב בטיעון זה. גם כאן ניצב הרב הירשנזון בודד בין פוסקי דורו, אך עומד על משמרתו.

אחת הסוגיות המרתקות שעליה כתב הרב הירשנזון היא שאלת כשרותם של האתרוגים המורכבים. כידוע, בפרדסים רבים מרכיבים על זנים של פירות הדר בעלי גזע חזק כמו חושש זנים של פירות בעלי גזע חלש יותר כמו תפוז או קלמנטינה. כך יוצרים עץ שגזעו חזק והוא נותן פירות טעימים ומבוקשים. כשרותם של פירות אלה לאכילה אינה מוטלת בספק, אולם כאשר מדובר בנטילת אתרוג בסוכות התעורר בין השאר דיון הלכתי בשאלה האם פרי כזה נחשב אתרוג לצורך המצווה או שכיוון שמעורב בגידולו מין נוסף הוא פסול. כיום מקובל לפסוק להלכה כי אתרוגים שגדלו על גזע מורכב פסולים לשימוש למצוות ארבעת המינים בסוכות, ובעלי הפרדסים מתהדרים בתעודות הכשר המכריזות כי הפירות שהם מגדלים אינם מורכבים.

דיון הלכתי זה אינו מוזכר בחז"ל ואפילו לא בספריהם של פוסקי ימי הביניים והוא התעורר רק במאה ה-16. מאות שנים לא הוכרעה הסוגיה באופן מוחלט, אך החל מראשית המאה העשרים נראה כי רוב הפוסקים נוטים לאסור. גם הרב הירשנזון נזקק לנושא והעיר כי גם אינטרסים כלכליים גרמו להטיית הכף לטובת הדעה האוסרת ולהפצתה:

כי לא טוב עושים סוחרי האתרוגים המשמשים בהם ולעשות קרדום לחפור ולקבור בו את הסוחרים

למרות שבמקרים רבים נטה הרב הירשנזון לפסוק לקולא, יראת ההוראה שלו בולטת ודיניו מצטיינים בזהירות ובנויים נדבך על גבי נדבך. וזהירות זו הובילה אותו להחמיר במקרים אחדים "לכל תהיה תורת ה' הפקר לכל קל הדעת ורוח שובב" (הלכות עולם; דף 59), ולהצהיר: "אכתוב דעתי לא להלכה למעשה רק לדון לפני חכמים והמה יתווכחו וידונו" (שם, דף 362), והוא ממנע זאת בחשש מפני מדרון חלקלק:

בהוראות איסור והיתר צריכים להיזהר מאוד מפני 'אחרים' שונים, ולא לעשות מעשה טרם תסתיים שמעתתא על ידי יכוח של תלמידי חכמים אמיתיים (שם, דף 262).

כתיבה מהפכנית

בספריו ההלכתיים של הרב הירשנזון יש חידוש של ממש המעורר עניין גדול בציבור רחב, אך החדשנות שלו מעוררת חשש והסתייגות בקרב חוגים מסוימים עד כדי הוקעתו וניסיון להגדיר את משנתו כחורגת מגבולות האורתודוקסיה.

היחס למשנתו ההלכתית מזין את ההשערות העוסקות בשאלה מדוע לא הדפיס את חיבורו 'הלכות עולם': אולי חשש מפרסום פסקי הלכה אלה משום שחש כי הם מחודשים מדי ועלולים להצית מחדש את המאבק נגדו, ואולי חשש כי אינם מכוונים להלכה, ואפשר שראה דווקא בחיבור זה את בבת עינו ועל כן הוסיף ושכלל אותו במשך השנים ולא הספיק להדפיסו לפני פטירתו.

שער הספר 'מלכי בקדש' עם
ההקדשה של הרב הירשנזון לידידו
הרב אברהם גובל
באדיבות פרם מכירות פומביות

כדי לחזק את קשר עם
אינטלקטואלים יהודים באירופה
הוציא הרב הירשזון כתב עת בשם
'המסדרונה', ובו פורסמו מאמרים
של מלומדים כמו הרב עזריאל
הילדסהיימר, הרב שמעון צבי הורוויץ,
אברהם ברליני, הרב דוד צבי הופמן
והרב שלמה זלמן ווייס הלברשטם.
שער 'המסדרונה' לשנת תרמ"ה

הובוקן, המקום שבו סיים הרב הירשנזון את חייו, היא עיר נמל קטנה במזרח ארצות הברית. היא מוכרת בעיקר כמולדת הבייבול, משום שמשחק הבייבול הראשון שתועד נערך בה. נמל הובוקן, ראשית המאה העשרים מאוסף ספריית הקונגרס

בחירתו בחיים שקטים כרב של קהילה קטנה אפשרה לרב הירשנזון להקדיש את עיקר זמנו לכתיבה. הרב הירשנזון בתקופת חייו בארצות הברית באדיבות שרה ארקין

הרב הירשנזון עסק גם בתנ"ך, בפילוסופיה ובמחשבה יהודית, ודיוניו מתאפיינים בעיסוק בשאלות שעוררה המודרנה. הוא דן בין השאר בכרונולוגיה המקראית בהשוואה לממצאי המחקר; ביחס הראוי לביקורת המקרא; במשנת ברוך שפינוזה ועוד. גם בנושאים אלה דעותיו מפתיעות ועוררו נגדו ביקורת רבה. בשנים האחרונות נחשפת משנתו של הרב הירשנזון. רבנים וחוקרי הלכה ימשיכו בוודאי להתפלמס על חידושי ההלכתיים ועל תקפותם, וחוקרי פילוסופיה יהודית יבררו את השקפותיו ואת משנתו. נדמה שעצם הצגת דמותו של חכם בולט שזיהה את אתגרי השעה והתמודד עמם באומץ וכישרות מעורר תקווה והשראה. ■

לקריאה נוספת:

דוד זוהר (עורך), 'ספר מלכי בקודש – שאלות ותשובות מאת הרב חיים הירשנזון', שוקן, תשס"ז ותשע"ג; דוד זוהר, 'מחויבות יהודית בעולם מודרני – הרב חיים הירשנזון ויחסו אל המודרנה', מכון שלום הרטמן, אוניברסיטת בר אילן והקיבוץ המאוחד תשס"ג, עמ' 173; נימה (נחמה) אדלרבלום, 'זיכרונותיה של בת ירושלים', אלס בנדהיים (עורכת), ראובן מס 2009; אליעזר שביד, 'דימוקראטיה והלכה – פרקי עיון במשנתו של הרב חיים הירשנזון', מאגנס תשנ"ז; אייל בן-אליהו, 'ילהקים בנין חדש?' הרב קוק, הרב הירשנזון והרצל על בניין המקדש וחידוש הקרבנות', 'קתדרה' 128, יד יצחק בן צבי, תמוז תשס"ח.